

## PRAČENJE RUDARSKE DJELATNOSTI

Berislav ŠEBEČIĆ

INA, Razvoj i istraživanje, Savska 41IX, HR-10000, Zagreb, Hrvatska

**Ključne riječi:** Rudarski sudovi, povjerenstva, satništva; Namjesništva, Ministarstva; Arhivi.

Praćenje rudarske djelatnosti obavljalo se u prošlosti ovisno o znanju, interesu i postojećim zakonskim propisima. O toj djelatnosti nalazimo dokumentacijske podatke u arhivima, bibliotekama, muzejima i drugdje. Treba istaknuti bogatu građu (spise i knjige) iz rada nekadašnjih Carsko-Kraljevskih Rudarskih satništva u Zagrebu, Zadru, Klagenfurtu i Splitu. Manji dio dokumentacije još nije prenešen u Hrvatsku.

Iz rudarskih priručnika i knjiga možemo doznati o rudarskoj djelatnosti na području hrvatskih krajeva u sklopu nekadašnje Austro-Ugarske. Tako saznajemo da su prva Namjesništva u Zagrebu i Zadru bila na čelu s banom i grofom J. Jelačićem i barunom L. Mamulom kao vrhovna rudarska vlast, što je, vjerojatno iz političkih motiva, bilo prešućeno u vodičima Rudarskih satništva.

U Hrvatskoj je krajem pedesetih godina XIX. stoljeća proizvedeno 92%-94% morske soli, do 8,5% sumpora i do 19,5% asfalta, te 100% nafte Austro-Ugarske. Iz podataka o rudarskoj djelatnosti na području Rudarskog satništva Split, pripremljenih za izložbu u Filadelfiji, može se uočiti da su u rudarskim istraživanjima s 33 372 prijavljenih samorova u 1925. pretežno istraživani boksiti (60,0 %), zatim mrki ugljeni (19,0%), asfalti (10,3%) i ligniti (6,2%). Godine 1931. na području djelovanja tog satništva, od 74 prijavljenih rudnika, radilo je samo njih 9. Među njima bilo je u eksploataciji 5 rudnika ugljena, 3 rudnika boksita i 1 rudnik asfalta. Predlažem da se u sklopu državne institucije obnovi Rudarsko satništvo ili (po)glavarstvo, ili da se utemelji Rudarsko-geološka uprava, za potpunije afirmiranje rudarskog poduzetništva.

## Uvod

Tijekom istraživanja i eksploatacije ruda bila je praćena i prati se rudarsko-geološka aktivnost ovisno o znanju, interesu i postojećim zakonskim propisima. O povijesti rudarske djelatnosti na nekom području, ili na nekom nalazištu, možemo saznati iz dokumentacijskih izvora u arhivama, bibliotekama i sl. u državnom, a ponegdje i privatnom vlasništvu. Za rudarsku djelatnost na području današnje Republike Hrvatske ističem arhivske spise i knjige iz rada nekadašnjih Carsko-Kraljevskih Rudarskih satništva u Zagrebu, Zadru, Splitu i Klagenfurtu. Starija rudarska dokumentacija može se naći i u drugim arhivima, t.j. u Banskoj Šćavnici (prije Schemnitz) u Slovačkoj, Leobenu, Beču, Budimpešti, i dr.

Obilni arhivski dokumentacijski materijal, ako je u spisima, može biti nepotpun i otežati obradu i sintezu podataka. Stoga se u obradi rudarske djelatnosti treba poslužiti objavljenim podacima koji se nalaze u rudarskim i geološkim časopisima, leksikonima ili knjigama. Premda arhivski spisi rezultiraju skup

**Key-words:** Mining courts, commissions, captaincy: Ministries, Archives.

The way mining was monitored in the past depended on knowledge, interest and the existing legal regulations. Documentary evidence about this work can be found in archives, libraries and museums. In particular, there is the rich archival material (papers and books) concerning the work of the one-time Imperial and Royal Mining Captaincies in Zagreb, Zadar, Klagenfurt and Split. A minor part of the documentation has not yet been transferred to Croatia.

From mining handbooks and books we can also find out about mining in Croatia. In the context of Austro-Hungary. For example, we can find out that the first governorships in Zagreb and Zadar headed the Ban, Count Jelacic and Baron Mamula were also the top mining authorities, though this, probably from political motives, was suppressed in the guldes and inventories of the Mining Captaincies. At the end of the 1850s, Croatia produced 92-94% of sea salt, up to 8.5% of sulphur, 19.5% of asphalt and 100% of oil for the Austro-Hungarian empire. From data about mining in the Split Mining Captaincy, prepared for the Philadelphia Exhibition, it can be seen that in the exploratory mining operations in which there were 33,372 independent mines declared in 1925 they were looking mainly for bauxite (60,0%), then dark coal (19,0%), asphalts (10,3%) and lignites (6,2%). In 1931, within the area covered by the same captaincy, of 74 declared mines, only 9 were working. There were five coal mines, three bauxite mines and one for asphalt. I suggest that within state institution, the Mining Captaincy or Authority be renewed, or that a Mining and Geological Authority be set up, which would lead to the more complete affirmation of Croatian mining.

parcijalnih podataka, oni se mogu uklopiti u studijsku obradu rudarske djelatnosti. To je još neiskorišćeno blago informacija za povijest rudarske djelatnosti na našem području, ali i za eventualno obnavljanje rudarske djelatnosti. Prikupljanjem starih podataka o nalazištima i o ležištima može se procijeniti isplati li se obnavljanje istraživanja i/ili eksploatacije neke rude. Samo sistematskom obradom svih rudarsko-geoloških podataka o starim i novim nalazištima mogle bi se dopuniti spoznaje o stupnju istraženosti i o značenju pojedine sirovine u gospodarstvu Hrvatske.

## O praćenju rudarske djelatnosti iz pisanih dokumenata

Prije našeg doseljenja u jugoistočnu Europu rudarstvom su se bavili Iliri i Rimljani, da bi ono zamrlo padom Rimskog carstva. Tek u XIII. stoljeću obnavlja se rudarstvo zahvaljujući dolasku Sasa, koji, ako nisu izravno došli u hrvatske krajeve, došli su bježeći pred navalom Tatara, a potom i Turaka. Rudnici i talionice otvaraju se u Gvozdanskom, Samoborskoj gori, Ivanšćici, a kasnije u Gorskom kotaru i dr. Dalmatinski gradovi, uključujući i Du-

\* Izlaganje na znanstvenom skupu Rudarstvo, geologija i naftno rudarstvo u gospodarstvu Republike Hrvatske održanom 4. prosinca 1996.



brovnik, opskrbljuju se rudama i kovinama iz Bosne i Srbije. Dubrovčani su bili zakupnici i vlasnici rudarskih objekata, zatim kovači novca i bankari (L u č i ć, 1979).

Iz rudarske proizvodnje u Hrvatskoj u razdoblju od 1856. do 1858. (tabl. 1) može se konstatirati da je mrki ugljen uglavnom eksploatiran u Istri. Rudarska proizvodnja tog ugljena činila je samo od 1,1% do 1,27% sveukupne proizvodnje u Austro-Ugarskoj. Slično je bilo i s proizvodnjom sirovog i lijevanog željeza (do 0,44%) i alauna (od 0,83% do 1,11%). U Hrvatskoj je u to vrijeme bila zapažena rudarska proizvodnja sumpora (do 8,45%), asfalta (19,66%) i nafte (100%). Nafta se tada rudarski eksploatirala jedino u Hrvatskoj. Morska se sol proizvodila u solanama Primorja, Dalmacije i Venecije. Pri tome je glavnina (92%-94%) soli proizvedena u hrvatskim solanama. U solanama je bilo zaposleno od 6653 do 6884 radnika. U dalmatinskim solanama bili su zaposleni samo muškarci, a u primorskim uz muškarce, žene i djeca.

Tablica 1. Rudarska proizvodnja u Hrvatskoj od 1856. do 1858.

Sirovina-ruda	Područje	Proizvodnja u bečkim centima q		
		1856	1857	1858
sirovo željezo	1	12302	21857	14510
	2	6306	-	6185
lijevano željezo	1	123	388	1896
	1	2031	1376	2170
smeđi ugljen				3576
	3	204520	215045	83383
				207229
sumpor	1	2192	595	1583
alaun	3	294	214	230
asfalt	4	-	-	319
nafta iz (rovova)	1	-	85	-
morska sol	3	853 620	1066177	1091684
		(4346)	(4400)	(4492)
	4	124764	77868	80 710
		(2385)	(2253)	(2392)

potertane brojke ... erar, ostalo privatnici

brojke u zagradi ..... broj radnika

1000 bečkih centi = 56 t

područja 1 Hrvatska i Slavonija  
2 Hrvatsko-slavonska Vojna krajina:  
3 Primorje i Istra  
4 Dalmacija

Podaci: K.-K. Finanzministerium, 1859.

Iz objavljenih podataka u bečkom rudarskom priručniku *M o n t a n H a n d b u c h* des Österreichischen Kaiserthum (1857., 1861., 1863, 1864. i 1867.) može se saznati da su u Carsko-Kraljevsko (u daljem tekstu C.-K.) Namjesništvo sa sjedištem u Zagrebu i Zadru bili postavljeni za namjesnike najveći uglednici toga vremena (sl. 1).

Tako su to bili u Zagrebu 1857. ban i grof *Josip Jelačić-Bužimski*, a poslije njegove smrti 1859. ban i barun *Josip Šokčević*. U Zadru bio je to dulje vrijeme barun *Lazar Mamula*, a 1867. barun *Franjo Filipović* (Philippovich). Djelovanje naših, poglavito prvih, namjenika bilo je prešućivano u vodičima (*A n o n i m u s*, 1966 i 1968). K.K. Statthaltereii zu Agram, odnosno C.-K. Namjesništvo u Zadru bili su tada najviše instance u rješavanju rudarskih zahtjeva i pitanja. C.-K. Rudarska satništva u Zagrebu i Zadru bili su najtraženije rudarske ustanove, a u Zagrebu i s najdužim tijekom aktivnosti. Na području tadašnje Hrvatske, Slavonije i Vojne krajine sa sjedištem u Zagrebu bio je prvi satnik *Friedrich Reitz*, a potom su slijedili *Thomas Ratz*, *Andrija Uršić* viši povjerenik (u zamjeni) i dr. U Zadru je to cijelo vrijeme od 1861. do 1867. bio *Franjo Zanchi*. Prije toga u Zadru je 1857. bilo Rudarsko povjerenstvo s rudarskim povjerenikom *Josipom Ivanićem* na čelu. On je zapravo radio u Okružnom uredu kao provincijskom Rudarskom satništvu za Dalmaciju.

U sklopu rudarskih satništva djelovao je rudarski povjerenik. U Zagrebu bio je to *Martin Dulnig*(g), a u Zadru *Josip Ivanić* (Ivanics). Uz njih u satništvu, a i u namjesništvu, službovao je kancelarijski personal: referent (izvjestitelj), pisar, računovođa, blagajnik i ostali. Zabilježeno je da se od 1875. do 1910. svakih 5 godina u sklopu rudarskih satništva, pa tako i klagensfurtskog, koji je obuhvaćao i područje dijela Istre i Dalmacije, navadaju službenici u sklopu zadarskog Okružnog rudarskog nadležstva. Tako se uz klagensfurtske rudarske satnike: *Lucasa Kroniga*, *Josefa Gleicha* i dr. *Josefa Gattnera* spominju viši rudarski povjerenici: *Josip Ivanić*, a potom od 1895. 1905. *Vinko Jakša* iz zadarskog Okružnog rudarskog nadležstva. Ovi su podaci zapisani u *M o n t a n H a n b u c h* br. 23-31. Za rudarsku djelatnost koja se odvijala na našim prostorima prije 1857. zainteresirani se upućuju na časopis *Handbuch für Berg-Münz-und Forstwesen*.

Iz desetogodišnjeg razdoblja rudarske djelatnosti u Hrvatskoj od 1857. do 1867., koja je djelomice opisana u *M o n t a n H a n d b u c h* u (1857, 1861, 1863, 1864 i 1867), može se zaključiti da je eksploatacija bakrene i željezne rude u rudniku braće *Klein* iz Beča u Rudama kod Samobora privedena kraju. Naime, 1857. bile su u rudniku zaposlene 92 osobe od toga 5 stručnjaka, među njima 3 rudara. Od 1861. do 1864. bilo je zaposleno 4-5 osoba, od toga 1-3 rudara, da bi 1867. ostao zaposlen 1 rudar.

U eksploataciji i preradi željezne rude, koju je vodio *Josef Steinauer* 1857. bilo je zaposleno u Trgovima (Tergowe) 42. ljudi, od toga 6 stručnjaka, među kojima su bila 2 rudara te 36 radnika. Godine 1861., 1863., 1864. i 1867. spominju se samo 4-5 stručnjaka, od kojih su samo 1-2 rudari. Drugo su bili talioničari i po koji službenik.

# MONTAN- HANDBUCH

DES  
ÖSTERREICHISCHEN KAISERTHUMS

FÜR  
1857.

HERAUSGEGEBEN  
VOM  
KAIS. KÖN. FINANZMINISTERIUM.

I. JAHRGANG.

ALS FORTSETZUNG DES, VON JOH. BAPT. KRAUS HERAUSGEGEBENEN HANDBUCHES FÜR  
BERG-, MÜNZ- UND FORSTWESEN.

XVIII. JAHRGANG.



WIEN.

AUS DER K. K. HOF- UND STAATSDRUCKEREI

1857.

34

Bergbehörden.

## In der Militärgrenze.

Das Berggesetz vom 23. Mai 1854 (R. G. Bl. Nr. 146) trat in der Militärgrenze in Folge Allerhöchster Entschliessung vom 23. Juni 1855 mit Finanzministerialerlass vom 27. Jänner 1858 (R. G. Bl. Nr. 19.) in Wirksamkeit und es wurden mit derselben Verordnung die Bergbehörden zur Ausübung dieses Gesetzes bestimmt.

I.

### In dem kroatisch-slawnonischen Militärgrenzgebiete.

K. K. Landes-Generalkommando in Agram.

Als Oberbergbehörde für die kroatisch-slawnonische Militärgrenze.

Chef.

Se. Excellenz Josef Graf Jellačić de Bužim (w. S. 33).

Stellvertreter.

Ferdinand Freiherr v. Simbschen, Besitzer des Militärverdienstkreuzes, Ritter des kön. sardinischen Maurizius- und Lazarusordens, Adjutant des kommandirenden Generalen in Kroatien, Slawnonien und Dalmatien, Feldmarschall-Lieutenant etc.

Referent.

Niklas Sajatović, Besitzer des Militärverdienstkreuzes, Vorstand der 6. Abteilung der I. Sekzion des Landes-Generalkommando, Major des Broder Grenzinfanterieregiments Nr. 7.

Als Bergbehörde I. Instanz fungirt die prov. Berghauptmannschaft zu Laibach in Krain, und zwar mittelbar durch das Bergkommissariat in Agram.

II.

## Kroatien und Slawnonien.

K. K. Statthaltereie zu Agram.

(Oberstadt, Marktplatz, 16.)

Als Oberbergbehörde für die Königreiche Kroatien und Slawnonien.

Chef.

Se. Excellenz Josef Graf Jellačić de Bužim, Grosskreuz des kais. österreichischen Leopold-, Kommandeur des militär. Maria-Theresienordens, Besitzer des Militärverdienstkreuzes, Ritter des kais. russischen St. Alexander-Newsky-, des Wladimir- und des St. Annenordens I. Kl., Grosskreuz des kön. hannoverschen Guelfen- und des kön. sächsischen militärischen Heinrichordens, Kommandeur des kön. sächsischen Civilverdienstordens, Grosskreuz des herz. parmaschen Konstantin'schen St. Georg- und des päpstlichen Ordens des heil. Gregor des Grossen, geheimer Rath und Kämmerer, Feldzeugmeister, Ban und Oberster Kapitän in Kroatien und Slawnonien, Gouverneur und kommandirender General in Kroatien, Slawnonien und Dalmatien, Gouverneur von Piume, Inhaber des Linien-Infanterieregiments Nr. 46, dann der beiden Banal-Grenzinfanterieregimenter Nr. 10 und 11 etc. etc.

Stellvertreter.

Sigismund Konrad Edler v. Eybesfeld, Dr. der Rechte, wirkl. Hofrath.

Referent.

Karl Pavich Edler v. Pflaenthal, Statthaltereirath (Oberstadt, Katharinenplatz, 37).

Als Bergbehörde I. Instanz fungirt die prov. Berghauptmannschaft zu Laibach in Krain, und zwar mittelbar durch das Bergkommissariat zu Agram.

I. Theil.

3

## In Dalmatien.

Bis zum Eintritte der Wirksamkeit des allgemeinen Berggesetzes vom 23. Mai 1854 in Dalmatien wird die Statthaltereie mit dem Bergkommissariat in Zara als Bergbehörde noch fungiren. Vom 1. November 1857 angefangen aber wird in Folge Allerhöchster Entschliessung vom 14. Februar 1857 mit Finanzministerialerlass, Zahl 20839-285 (R. G. Bl. Nr. 135 und 136), zur Handhabung des Berggesetzes die Statthaltereie in Zara als Oberbergbehörde und das Kreisamt in Zara als Bergbehörde I. Instanz (Berghauptmannschaft) für das ganze Königreich Dalmatien provisorisch aufgestellt werden.

K. K. Statthaltereie zu Zara.

(S. Simonsplatz, 604.)

Als Bergbehörde für das Königreich Dalmatien.

Chef.

Se. Excellenz Lazar Freiherr v. Mamula, Ritter des kais. österreichischen militär. Maria-Theresien- und des Leopoldordens, Besitzer des Militärverdienstkreuzes, Ritter des kais. russischen St. Annenordens I. Kl., geheimer Rath, Feldmarschall-Lieutenant, Gouverneursvertreter etc. etc.

Hofrath.

Karl Roszner Freiherr v. Roszenek, Ritter des kais. österreichischen Leopoldordens und Kommandeur des päpstlichen Ordens des heiligen Gregor des Grossen etc. (St. Dominikgasse, 895.)

Referent.

Franz Seiffert, Statthaltereirath etc. (Salzgasse, 64).

Bergkommissariat zu Zara.

In Folge Dekretes der vorbestandenen Hofkammer in Münz- und Bergwesen vom 28. Juni 1837, Z. 6487 als Berggerichts-Substitution in Sebenico ins Leben getreten. Bergkommissär Josef Ivanics.

3

Sl. I. Prvi namjesnici ("Shefovi") na području hrvatskih zemalja u sklopu Austro-Ugarske: ban grof Josip Jellačić i barun Lazar Mamula. Namjesništvo je bilo i vrhovna rudarska vlast







pag. 12

Ivana

auf Lammersbach

Grafschaft von Slavonien und zu dem erhabenen Grafen kammern,  
mit 100352 Quadratklaffen flächeninhalts nebst einem zu diesem Grafschaft  
gehörenden Rudnik von 2430. 268 Quadratklaffen flächen.  
insgesamt in der Grafschaft von 152. 268 Klaffen Rudnik, in der  
Gemeinde Rudnik, Kreisbezirk Sremski, Comitatus Sirmien, in  
Königreich Slavonien.

Abgeschlossen am 28. Juli 1874, Dok. N. 1893.

Eintragung in Massenkataster Tom. I Pag. 1. (Prima.)

~~Act. N. 275 de 1884 des Gräflich-herzoglichen Kataster und der Forme der Gräflich-herzoglichen  
Rudniker Kohlenbergwerk in Agram, yanzfingh.~~

Bergbuchstand.

Land Act. N. 2630 de 1874 wurde das obige Ivana Grubenfeld in Folge des  
jenseit des Comitatuspräsidenten in Agram ddo 29. August 1874, 8162 in  
Kriegsmappe Tom. I pag 124 und Schutzhandbuch Tom II pag 118 eingetragen.

Act. N. 1291 de 1882 zufolge des Befehles des k. Gräflich-herzoglichen zu Agram vom 6. März  
1877, 1410 wurde das obige Grubenfeld (Grubenfeld) von Komman de Dr. G.  
von Pongratz auf jenseit des k. Maria Pongratz geborenen Masserer übergeben.  
hau.

~~Act. N. 70 de 1877 Befehl Gräflich-herzoglichen Präsidenten des Gräflich-herzoglichen Barbara jenseit des  
jenseit, eingetragen in Schutzmappe Landmassenbuch Tom. I Pag. 7.~~

Br. 8061/40 brisano radi prenosa u kompet  
RUDAR. GLAV. - EOGRAD *Amj. KASZIMIR*

Br. 4052/42. Prenešeno iz komp. Rudar. Br. 8414/48. Prenešeno na Nezavisnu  
glavarstva u Beogradu | državu Hrvatsku.

Sl. 3. Rudno polje "Ivana" veličine 3 dvostruke i 2 jednostruke rudničke mjere, ili ukupno 100 352 kvadratnih klatfri, podijeljeno je 28.VII.1874. obitelji Pongratz za eksploataciju smeđeg ugljena u Vrdniku. Rudnik je 1908. postao državni, a radio je 1942 (-1944). Sada je u posjedu SR Jugoslavije

(oznaka 116), kao i tri Rovne knjige iz Rudarskog glavarstva: knjiga XVII. za razdoblje 1936.-1940. (oznaka 9), knjiga XVIII. 1939.- 1943. (oznaka 10) i knjiga XIX. 1943.- 1945. (oznaka 11). Nedostaju knjige III. i IV. za razdoblje 1875.- 1892., knjige VI.-IX. za razdoblje 1902.- 1917. i knjiga XVI. za razdoblje 1932.-1935.

Ima šest "Podjelbenih knjiga" (C.-K.) Rudarskog satništva: I. za razdoblje 1857.-1860. (oznaka 118), II. 1859.- 1865, (oznaka 119). IV. 1874.- (1884.-1885.) (oznaka 179), V. 1885.- 1908. (oznaka 121), VII. 1917.- 1937. (oznaka 122), VIII. iz 1924. (oznaka 123) i tri Podjelbene knjige Rudarskog glavarstva: IX. 1937.- 1944. (oznaka 12), I.a 1901., 1911., 1933./ i 1938. (oznaka 13) i II.a 1938. i 1943. (oznaka 14).

Nedostaju knjiga III. za razdoblje 1866.-1873. i knjiga VI. za razdoblje 1909.- 1916. Knjiga označena sa 124 je "Kazalo vlasnika rudnih polja". Od 125 do 127 su urudžbene knjige i to knjiga I. (1857.), II. (1876.-1903.) i IV. koja je nepotpuna (od 193. do 194.), a nedostaje knjiga III. za prva tri desetljeća XX. stoljeća. Na kraju u sklopu dokumentacije. C.K. Rudarskog satništva u Zagrebu postoje razne blagajničke knjige (oznaka 128-157), uključujući knjige rovnih pristojbi, rudarskih poreza, novčanih kazni i sl., te razne pomoćne knjige (oznaka 158-174), među kojima možemo istaknuti knjige podjelbenih molbi (1874.-1909.), popisa rudnih polja (oznaka 166), koncesija petroleumskih terena I. za razdoblje



Ova rovna dozvola produkuje se na daljnju godinu dana t.j. do 24. studenog 1923.-

Kr. Rudarski Ured, Split, 20. studenoga 1923. Rudarski nadzornik:

*Cepunić*



1923. god. 1923. Ova se rovna dozvola produkuje na daljnju godinu dana t.j. do uključivo 24. studenoga 1924.-

Kr. Rudarsko Satništvo Split, 24. studenoga 1923. Rudarski satnik:




1924. god. 1924. Ova se rovna dozvola produkuje na daljnju godinu dana t.j. do uključivo 24. studenoga 1925.-

Kr. Rudarsko Satništvo Split, 24. studenoga 1924. Rudarski satnik:



Br. 1336 god. 1921. Knjiga I str. 45

  
**Sretno  
Rovna Dozvola**

Od Kr. Rudarskog Ureda u Splitu izdaje se ovim gospodinu  
Dr. Filip Marušić u rudarskom liječniku  
Drniš.

uslijed ~~zgodne~~ molbe prikazane 24. novembra 1921. Br. 1336 dozvolu, da po opredjeljenima rudarskog zakona 23 svibnja 1854 (Drž. Zak. List Br. 146) preduzme rovne radnje od danas na godinu dana, t. j. do 24. novembra 1922.

Glede prostora rovnih radnja protete se dozvola na sjeverno-pakrojskim  
Dalmaciju srim Zadru i Lastava


Pri upotrebi ove dozvole obavezan je rovatelj, da se tačno drži propisa rudarskog zakona, i da se nalozima nadležne rudarske vlasti bez uporstva odazove, inače bi ga postigle posljedice, koje rudarski zakon propisuje za nevršenje istih dužnosti.

Ako na uzroku gore navedenog roka ne bi zatraženo bilo kod nadležne rudarske vlasti produženje istog roka, gine ova dozvola sa svima rovnim pravima, koja su na temelju ove dozvole postignuta bila.

U SPLITU, dne 24. novembra 1921.

K. Rudarski nadzornik  
*Cepunić*

K. Rudarski okružni činovnik:  
*Cepunić*



Sl 4. Rovna dozvola dr Filipa Marušića, rudarskog liječnika u Drnišu

1920.-1929. (knjiga 162) i II. za razdoblje 1930.- 1932. (knjiga 163), mjerovni katastar (168) i dr.

Jezik na kome su pisani stari dokumenti, a poglavito zaglavlja u knjigama, bio je njemački i to najprije s pismom goticom, a poslije latinicom, bez obzira što je hrvatski već bio proglašen službenim jezikom. Tek kasnije upisuje se hrvatski tekst ispod njemačkog zaglavlja, da bi tek koncem XIX. stoljeća ili početkom XX. stoljeća bila tiskana i zaglavlja na hrvatskom.

Inventar Rudarskog glavarstva Zagreb (1937 - 1945) sastoji se od 149 kutija spisa i 37 knjiga.

**(Carsko - Kraljevsko) Rudarsko satništvo u Zadru i Splitu**

Na širem području Dalmacije djelovalo je za Austro-Ugarske od sredine XIX. stoljeća do kraja I. svjetskog rata Carsko- Kraljevsko Rudarsko satništvo u Zadru od šezdesetih do sedamdesetih godina XIX. stoljeća (M o n t a n H a n d b u c h, 1857, 1861, 1863, 1864, 1867) i u Klagenfurtu od sedamdesetih godina XIX. stoljeća, pa do kraja I. svjetskog rata (Österreichisches M o n t a n H a n d b u c h, 1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1913). Za



djelovanja rudarskog satništva, odnosno Berghauptmannschafta u Klagenfurtu u Zadru je djelovao Okružni rudarski ured. Prva rudarska vlast osnovana je u Zadru 1837. jer je to nekada bilo upravno i političko središte Dalmacije. Od 1837. do 1854. djelovao je Rudarski supstitucijski sud u Šibeniku. Iz opisa fonda "Kraljevsko rudarsko satništvo Split", nepoznatog autora i nepoznate godine kada je napisan (A n o n i m u s, ?) može se zaključiti da neki navedeni vremenski rasponi djelovanja rudarskih nadležstva u Dalmaciji ne odgovaraju stvarnosti, što se objašnjava da rudarska dokumentacija nije još sredena, pa je i postojeći inventar privremen. Između dva svjetska rata djelovalo je u Splitu uglavnom Kraljevsko Rudarsko satništvo, s time što je prema A n o n i m u s u, od 1921. do 1924. u Splitu djelovao Rudarski ured. Kraljevsko rudarsko satništvo djelovalo je od 1924 do 1936/-1937/. Potom je, prema A n o n i m u s u osnovana Rudarska inspekcija Split, koja je radila od 1937 do 1941. Prilikom okupacije Splita djelovalo je u Sinju od 1941. do 1943. Rudarsko glavarstvo.

Sva dokumentacija iz rudarske djelatnosti u Dalmaciji za razdoblje od 1837. do 1948. prikupljena je u fond pod naslovom "Kraljevsko rudarsko satništvo Split". Obuhvaća razdoblje prije i poslije djelovanja satništva, pa tako uključuje i dokumentaciju Rudarskog glavarstva. Ova dokumentacija nalazi se u spisima u 232 kutije i u 71 knjizi u Povijesnom arhivu u Splitu. U spisima i knjigama rabi se njemački, talijanski i hrvatski jezik.

### Osvrt na rudarsko pravo, sudove i djelovanje rudarskih nadležstva

Dok se prije rudarsko pravo temeljilo na regalskim, odnosno kraljevskim pravima i dekretima, prethodnica rudarskim zakonima bili su rudarski redovi (pravilnici), a rudarska pravna aktivnost odvijana je u rudarskim sudovima. Tako je već 1782. Glavni komor - grofski ured u Banjskoj Štiavnici ili Ščavnici (prije Schemnitz) odlučio formirati **Supstitucijski rudarski (bansky) sud u Samoboru**, koji je trebao biti kompetentan za sve župe smještene južno od Drave (sl. 5). Izbor Samobora za smještaj Rudarskog suda povezujem sa značenjem, koje je tada imao rudnik bakrene rude u Rudama kod Samobora. Višestoljetna eksploatacija i prerada bakrene rude u Rudama te izvoz bakra i proizvoda od bakra iz luke Bakar, koja je dobila ime po samoborskom bakru, učinili su nas poznatim u rudarskom i gospodarstvenom svijetu. Stoga nije ni čudo, da je već 1784. bio kod nas formiran prvi Rudarski supstitucijski sud u Samoboru, što je nekoliko godina ranije negoli je završila reforma rudarskog sudstva u Austro-Ugarskoj. Taj sud, kao i drugi koji su poslije utemeljeni (Varaždin, kasnije 1815. Radoboj, Zagreb, Križevci, Virovitica, Požega i Srijem, vjerojatno Srijemski Karlovci) bili su



Sl. 5. Područje djelovanja Distriktualnog rudarskog suda u Banskoj Štiavnici i Supstitucionog rudarskog suda u Samoboru za župe južno od Drave

podređeni Distriktualnom ("banskom" ili rudarskom) sudu u Banskoj Štiavnici, koji je obnašao svoju aktivnost od 1788 do 1854. (V o z a r et al., 1964). Pod samoborski Rudarski supstitucijski sud spadali su 1789. još rudnici u Brodu na Kupi i Mrzloj Vodici. Vlasnik rudnika željeza u Mrzlim Vodicama, Lokvama i Lepenici bio je grof *Theodor Batyany* (Bačani), a rudnika u Čabru grof *Auersperg*.

Zanimljivo je da su željeznu rudu u Mrzlim Vodicama otkrili 1790. trsatski župnik *Jakov Fijanić* i *Nikola Lonetto*, nadporučnik.

Dekretom Dvorske komore od 8.XI.1816. obavljena je teritorijalna preraspodjela nadležnosti rudarskih supstitucijskih sudova. Bilo je određeno da se samoborski i drugi rudnici u karlovačkom okrugu nakon propasti Napoleonove Ilirije vrata pod nadležnost hrvatskih rudarskih vlasti. S tim u vezi Rudarski supstitucijski sud u Radoboju zahtjevao je 1824. od Rudarskog supstitucijskog suda u Ljubljani povrat dokumenata samoborskog rudnika i drugih rudnika s južne strane Save. Dokumentacija (Kraljevskog) Rudarskog supstitucijskog suda u Samoboru bila je uglavnom izgorjela 1795. kada je opožaren Samobor. Sačuvane su samo dvije kutije dokumenata (od 1789. do 1839.) i to pretežno od

## ADRIA BAUXIT

RUDARSKO I INDUSTRIJALNO D. D. ZAGREB

ADRESA: ŠIBENIK.  
TELEFON: 57.  
TELEGR. PERUVIAN.

Br. 300.

Šibenik, 29/1-1926

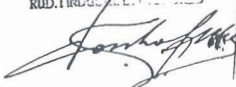
Kr. Rudarske Satništvo

S p l i t  
.....

U vezi odluke Kr. Rudarskog Satništva upućene na ruku ovdje-  
nika dra. Marka J. Deminisa ednesne podataka za izležu u Philadelphiji,  
ovost nam je u prilugu dostaviti odgovor na sva postavljena pitanja,

Veleostovanjen:

**ADRIA BAUXIT**  
RUD. I INDUSTRIJALNO D. D. ZAGREB



Sa feđnim prilozom i kopijom.

### ADRIA BAUXIT D.D. ZAGREB Rudokop Bauxita

	A. <u>Prosječni broj uposlenih radnika</u>	
		<u>Ukupno radnika</u>
1921 (dva mjeseca)	15	724
1922 (6mjeseci)	32	1687
1923	74.5	27287
1924	38	13881
1925	206	64719

	B. <u>Godišnja produkcija i vrijednost produkc.</u>	
1921	2000 metr. tona	Din. 935.000.-
1922	15000 " " "	" 5.165.000.-
1923	19347 " " "	" 7.815.000.-
1924	23669.5" " "	" 9.600.000.-
1925	51113 " " "	" 15.585.000.- 39.100.000.-

	C. <u>Približni izvoz iskopanog minerala u inozemstvo:</u>	
1921	2000 metr. tona	U Njemačku
1922	15000 " " "	" "
1923	9300 " " "	" "
1924	25027.5" " "	" Ameriku
1925	50000 " " "	" " 39.500 " Švicarsku 10.000 " Francusku 500

#### D. Glavna karakteristika bauxita:

55% aluminijske kise, 1% kremenca.

#### E. Kratke naznake naprava za brojem HP i dužine željezničke mreže:

- a) 4 motorna vinča à 6 HP svega 24 HP  
b) Uskotračna željeznička mreža od 7500 metra.

	F. <u>Nearestni slučajevi:</u>
1921	-
1922	-
1923	2
1924	2
1925	2

#### Sl. 6. Odgovor "Adria bauxita" na anketna pitanja (A-E) Kr. Rudarskog satništva Split.

1800.-1809. i 1817.-1839., te jedna knjiga Szamoborer Berggerichts Substitutions Protocoll (1789-1799).

Od rada Kraljevskog supstitucijskog suda u Radoboju ostalo je vrlo malo, samo 4 spisa. Značajniji je rad ovaj Sud imao od (1830.) - 1837. do 1853. Sav dokumentacijski materijal stavljen je u 8 kartonskih kutija. Prema Vodiču Kr. Rudarskog supstitucijskog suda u Radoboju (Samobor) (1784-1853), koji je sastavljen u Dokumentarno informativnom centru Arhiva Hrvatske u Zagrebu (A n o n i m s, 1966) Rudarski supstitucijski sud u Radoboju obratio se posljednji put 1848. Distritualnom sudu u Bansknoj Štiavnici, a 1849. već se obraća Bansom vijeću u Zagrebu.

Dvorskim dekretom od 3.XII.1836. bilo je određeno osnivanje Rudarskog supstitucijskog suda u Zadru za područje Dalmacije.

U rudarskim supstitucijskim sudovima bili su rješavani sporovi koji su se odnosili na povrede rudarskih propisa, određivane su kazne, podjeljivana su rudarska odobrenja za istraživanje i eksploataciju rude, primana su izvješća o rudarskim radovima, obavljana su brisanja rudarskih prava i dr. Stupanjem na snagu Opće Austrijskog zakona (1854) stečena

rudarska prava ostaju neoskrvljena, međutim, trebalo ih je prilagoditi ovom Zakonu. Sve rude, osim soli, koje je eksploatirao kralj, mogli su eksploatirati feudalci, a oslobođeni kmet (1848) mogao je samo obrađivati zemljište (Š e b e č i ć, 1994).

Na području pod Mletačkom upravom vrijedio je mletački rudarski zakon iz 1488., dopunjen 1688. i 1799. Taj je zakon štitio interese poduzetnika i rudara. Austrijskom okupacijom Dalmacije i dijela Istre uveden je na to područje Opće Austrijski zakon iz 1854. Prije toga (1851) ukinuta je sudbenost rudarskih sudova. Rudarski supstitucijski sud mijenja naziv u Rudarsko povjerenstvo, a Rudarski distritualni sud mijenja naziv u Rudarsko satništvo.

Godine 1857. novoutemeljeno (1855) Rudarsko povjerenstvo u Zagrebu preuzelo je dokumentaciju od Rudarskog povjerenstva Radoboja. U toj dokumentaciji bilo je i nešto malo arhivskih dokumenata iz Samobora. Ministarstvo financija iz Beča, svojom odredbom iz 1855., podredilo je Rudarsko povjerenstvo u Radoboju Rudarskom satništvu u Leobenu.

Samo dvije godine, od 1857. do 1859., zagrebačko Rudarsko povjerenstvo bilo je pod upravom



Rudarskog satništva u Ljubljani, a ovo pod nadleštvom Namjesništva u Zagrebu. Nakon ukinuća Rudarskog povjerenstva u Zagrebu osnovano je iste godine (1859) Rudarsko satništvo u Zagrebu, kojemu je Rudarsko satništvo Ljubljane moralo predati svu rudarsku dokumentaciju, što se odnosila na rudnike u Hrvatskoj, Slavoniji i hrvatsko-slavonskoj Vojnoj Krajini. Od 1859. do 1868. ovo je satništvo bilo podređeno Namjesništvu Kraljevine Hrvatske i Slavonije, a od 1869. do 1918. Ministarstvu poljoprivrede, obrta i trgovine u Budimpešti. Poslije I. svjetskog rata Rudarsko satništvo u Zagrebu bilo je vrlo kratko vrijeme, do ožujka 1919., podređeno Povjereništvu šuma i ruda Zemaljske vlade, a zatim od 1919. do 1936. Ministarstvu šuma i rudnika Kraljevine S.H.S. (potom Kraljevine Jugoslavije). U to vrijeme proširena je nadležnost Rudarskog satništva u Zagrebu na Međimurje, otok Krk i Kastav. Od 1918. do 1924. dio je Dalmacije okupirala Italija, a Zadar, Istra i neki otoci bili su okupirani do kraja II. svjetskog rata.

Od 1937. do 1945. djelovalo je Rudarsko glavarstvo u Zagrebu, a na snazi je još bio Opće Austrijski rudarski zakon iz 1854. Većina rudnika bili su privatno vlasništvo pojedinaca ili dioničkih udruga. Navedena rudarska nadleštva djelovala su u skladu tadašnjih rudarskih zakona. Primali su molbe za istraživanje i eksploataciju ruda, ali i za zatvaranje rudnika. U sklopu rudarske dokumentacije ponegdje su upisani podaci o proizvodnji rude, o prodaji rude, broju radnika, prijavi nezgode ili nesreće, izvješća o poslovanju, punomoći, štrajku rudara, bratinskoj blagajni, biranju predstavnika rudara i t.d. Naručivane su i dobivane rovne i samorovne dozvole te podjeljivana rudna polja. S navedenim odobrenjima i pravima se trgovalo, ona su prodavana bilo u cijelosti, ili u dijelovima.

### Rudarska aktivnost na području djelovanja Kr. Rudarskog satništva Splita iz anketnih podataka pripremljenih za izložbu u Filadelfiji

Rude, koje su eksploirane u Hrvatskoj, kao i proizvodi dobiveni preradom ruda, bili su u prošlom i ovom stoljeću prikazani na više gospodarstvenih izložbi u svijetu. O tim izložbama nalazi se nešto dokumentacijskog materijala u arhivima rudarskih satništva, ili su spominjane u stručnim časopisima. Ovom prilikom osvrnut ću se na dokumentacijski materijal o dvije izložbe, koji je bio pohranjen u Rudarskom satništvu u Zagrebu i Splitu.

Na Austrijsko-ugarskoj industrijskoj i poljodjelstvenoj izložbi u Trstu, prema izvješću Anonimusa (1882), Societa dalmata per produzione di asfalto (Dalmatinska udruga za proizvodnju asfalta) iz Zadra osvojila je brončanu medalju. U pripremi sudjelovanja Kraljevine SHS na uzložbi u Filadelfiji sudjelovalo je i Kr. Rudarsko satništvo u Splitu. Na

temelju odgovora na anketna pitanja, koje je uputilo splitsko satništvo svim rudarskim dioničkim društvima i rudarskim poduzetnicima, a među njima i od "Adria bauxita" iz Šibenika (sl. 6), načinjeni su tabelarni pregledi o rudarskoj djelatnosti na području njegove djelatnosti.

U Kr. Rudarskom satništvu Split bila su 1919. prijavljena 33 rudarska poduzeća, od toga se 1 nalazilo u Budvi i nije radilo do 1924. S obzirom da je 1919. bila prva godina u miru nakon I. svjetskog rata nije se mogla očekivati veća rudarska aktivnost. Te godine radila su samo 3 rudarska poduzeća, 2 s mrkim ugljenom i 1 s boksitom.

Od 1919. do 1925. bilo je evidentirano 38 rudarskih poduzeća, ali je radilo samo 14. Polovina prijavljenih rudarskih poduzeća eksploatirala je ranije prirodni asfalt, međutim, tih godina asfaltni kamen, kako piše u tablici (sl. 7), kopan je samo u Vrgorcu. U eksploataciji bituminoznog škriljavca radila su 2 rudarska poduzeća, boksita 5, lignita 3, a mrkog ugljena 2.

K broju 368/26.

Broj rudarskih poduzeća  
u području Kr. Rudarskog Satništva u Splitu  
u godinama 1919. - 1925.

Rudarska poduzeća godina	Kameni ugljen		Mrki ugljen		Lignit		Bituminozni škriljavac		Asfaltni kamen	
	u opće	u radu	u opće	u radu	u opće	u radu	u opće	u radu	u opće	u radu
1919.	1	-	6	2	2	-	1	-	19	-
1920.	1	-	6	5	3	1	2	2	19	-
1921.	1	-	6	3	3	1	2	2	19	1
1922.	1	-	6	3	3	2	2	2	19	1
1923.	1	-	6	3	3	2	2	2	19	1
1924.	1	-	6	3	3	1	2	2	19	1
1925.	1	-	6	2	3	3	2	2	19	1
			Željezna ruda		Ruda žive i rume- nive		Aluminijska ruda ili bauxit			
			u opće	u radu	u opće	u radu	u opće	u radu		
1919.			1	-	1	-	3	1		
1920.			1	-	1	-	4	3		
1921.			1	-	1	-	4	3		
1922.			1	-	1	-	4	4		
1923.			1	-	1	-	4	3		
1924.			1	-	1	1	5	5		
1925.			1	-	1	1	5	5		

Sl. 7. Broj rudarskih poduzeća po mineralnim sirovinama na području djelovanja Kraljevskog Rudarskog satništva Split, od 1919. do 1925.

Od 1919. do 1925. postojalo je u splitskom satništvu 185 dvostrukih i 118 jednostavnih, ili jednostrukih rudničkih jamskih mjera sveukupne površine 2201 ha. Za tu površinu uplaćeno je 4880 din, ili 2.2 din/ha. Do 1927. bio je neznatno povećan broj



jamskih mjera, pa se ukupna rudnička površina godišnje povećavala 30-75 ha. Tek 1928.-1929. znatnije je povećan broj rudničkih mjera, pa je posjed ukupne rudničke površine 1929. dosegao 4000 ha. Takav porast rudničkih površina, kada nastupa recesija u gospodarstvu i znatno opada rudarsko istraživanje, može se objasniti jedino prethodnim osiguranjem novčanih sredstava za otvaranje rudnih polja, odnosno rudnika i kada se u tome očekuje rudarski uspjeh. U tablici (sl. 8) prikazan je pregled

k broju 368/26.

P R E G L E D

rudničkih jamskih mjera u okrugu Kr. Rudarskog Satništva Split  
u godini 1925. naznakom rude

Porezni kotar	koncem 1925.		Mineral	Opazke
	broj rudničkih mjera	m <sup>2</sup>		
Krk	4	180.464	Bauxit	
Pag	24 dvostruke	2,165.568	Mrki ugljen	
Obrovac	4	180.464	Bauxit	
Skrađin	24 dvostruke	2,165.568	Mrki ugljen	
Knin	8 dvostrukih	721.856	4 mjere crni ugljen 4 " lignit	
Orniš	117 dvostrukih 18 jednostavnih 2 pomoćne grane dže zdošnice	10,557.144 812.088 1,395.222	117 dvostrukih i 10 njih mjera na mrki ugljen, 4 jednostavne mjere na asfaltni kamen, 2	10 jednostav. na Bauxit.
Trogir	16	721.856	4 jednost. mjere na Asfaltni kamen	
Split	23	1,037.668	15 mjera (asfaltni kamen, 8 mjera (željez- na rudača	
Supetar	33	1,488.828	Asfaltni kamen	
Sinj	28 dvostrukih	2,526.496	16 dvostrukih mjera na lignit 12 dvostrukih mjera na bituminozni škriljavac	
Vrgorac	16	721.856	Asfaltni kamen	
Metković	4	180.464	Asfaltni kamen	
Budva	8	360.928	Rumenica i živa	
Ukupno	201 dvostrukih 126 jednostavnih	23,821.248 m <sup>2</sup>		

Sl. 8. Pregled rudničkih jamskih mjera 1925. po poreznim kotarima i s nazivom rude na području djelovanja Kr. Rudarskog satništva Split

jamskih mjera koncem 1925. na tom području prema poreznim kotarima i rudi koja je eksploatirana.

Iz tablica o eksploataciji sirovine - rude, njenoj vrijednosti i o broju zaposlenih u rudarskim poduzećima u Dalmaciji i Primorju, koje je Kr. Rudarsko satništvo u Splitu (br. 368/26) načinilo za razdoblje 1919.-1925. prigodnom priprema za gospodarsku izložbu u Filadelfiji, vidi se da je najvišu proizvodnu cijenu tada imao asfalt iz Pakline i to 501-552 din/t. dok je cijena proizvodnje boksita bila 129-194 din/t, (iznimno 25 din/t u 1920) te bituminoznog škriljavca Rude 132-237 din/t, lignita 111-119 din/t i mrkog ugljena 146-248 din/t.

Prema odnosu količine sirovine u tonama i broja zaposlenih godišnje je po zaposlenom najmanje eksploatirano u rudniku asfalta (13,5t-19 t). i u rudniku bituminoznog škriljavca (49,5 t -75 t). U ostaloj rudarskoj proizvodnji, izuzmemo li poneka odstupanja od 1919. do 1920., te vrijednosti variraju

između 100 i 185 t. Najveće je variranje u proizvodnji po uposlenome zabilježeno u eksploataciji boksita i to u rudniku Dili (87,5 t - 226 t), u Umcima (146 t - 464 t) i u Kalunu (119 t - 429 t) što se može različito objašnjavati. Kako je to variralo u "Adria bauxitu", Rudarskom i industrijalnom d.d. Zagreb, vidljivo je iz slike 6.

Prema Pregledu samorova u području Kr. Rudarskog satništva u Splitu (br. 368/26) koncem 1919. bilo je prijavljeno 25532 samorova za što je uplaćeno 51688 din pristojbe, ili 2,03 din/samorovu. Godine 1920. povećana je pristojba na 6,50 din, a od 1921. do 1925. na 8,00 din po samorovu. Od 1922. do 1927. broj samorova varira od 31844 (1924.) do 35866 (1926.). Naglo smanjenje broja samorova događa se u vrijeme ekonomske recesije, kada od 32318 samorova u 1927. (uoči recesije) ostaje 24729 samorova u 1928., da bi ih 1931. ostalo 22499.

Koncem 1925. na području Kr. Rudarskog satništva u Splitu bilo je prijavljeno 33372 samorova. Najviše samorova (20362) bilo je prijavljeno za istraživanje boksita, zatim 6348 za istraživanje mrkog ugljena, 3441 za istraživanje asfalta i 2052 za istraživanje lignita (sl. 9). Među tim samorovima u kotarevima Split i Omiš nalaze se samorovi rudarskih poduzetnika *Ante Vidovića* i *Ante Sisgorea* iz Splita. Iz izvješća za II. polugodište 1925., koje su oni uputili Rudarskom uredu u Splitu može se utvrditi da su oni istraživali asfalt u (G.) Rošcima, kod Vulas (Putišća) Stana, kod Liske (Bisko) i boksit u (G.) Rošcima i Poljanici (sl. 10).

Njihova istraživanja s jamama pamte stariji mještani (Š e b e č i ć, 1995). U žaru rudarskih istraživanja neki su poduzetnici i udruge (d.d.) zaboravili podnijeti Rudarskom satništvu polugodišnja izvješća, pa ih je ono opominjalo da predaju izvješća, jer im se u protivnom prijetilo člankom 241 Rudarskog zakona. Iz popisa zaboravnih može se saznati da je među rudarskim poduzetnicima bilo ljekarnika, liječnika, geometara i posjednika. Godine 1926. došlo je do promjene u vodstvu Rudarskog satništva u Splitu. U mirovinu je otišao rudarski satnik *Igor Čepulić*, a postavljen je *Milan Čubelić*.

Iz arhivskog materijala za godinu 1931. (br. 625) izdvajam još jedan dokument, spisak rudnika Kr. Rudarskog satništva u Splitu (1931) po mjestu nalaženja u nekoj katastarskoj općini i kotaru, s popisom povlastičara, odnosno rudarskih poduzetnika i udruga, te s komentarom, je li rudnik u radu ili nije. Prema spisku od 74 rudnika samo je 9 bilo u radu i to: 5 rudnika ugljena, 3 rudnika boksita i 1 rudnik asfalta.

## Zaključak

Na temelju spoznaja o stupnju rudarsko-geološke istraženosti ruda za većinu nalazišta istraženost je niska, jer su financijska ulaganja bila mala i kratka. Prospekcijski su radovi već s prvim istraživačkim



aktivnostima napušteni, a pokatkad nisu ni započeti. To se može lako pratiti listajući rovne i samorovne knjige, u kojima su brisana rudarska odobrenja već nakon isteka prve godine njihovih važnosti. Nešto bolje je s detaljnim rudarsko-geološkim radovima u koje je trebalo više financijski ulagati, pa su odluke o ocjeni isplativosti eksploatacije bile opterećene s manjim rizicima. Međutim, i tu su rudarske djelatnosti mogle biti kratkotrajne, što se može uočiti pregledom podjelbenih knjiga. Nedostatak interesa za viši stupanj istraživanja i za eksploataciju mineralnih sirovina u prošlosti može se objasniti ne samo ekonomskim, već pokatkad i političkim motivima. Teško je objasniti nezainteresanost za proučavanje vlastite rudarske djelatnosti, pa makar o njoj nešto saznali iz arhivskog dokumentacijskog

K broju 768/26.

PREGLED

samorova u području Kr. Rudarskog Satništva Split, koncem godine 1925. po rudama, koje su predmet rovljenja.

Porezni kotar	Broj samorova koncem 1925.	Broj samorova kod kojih je predmet rovljenja							Samo-olovna ruda
		ornog-ljen	arkilugljen	lig-nit	bituminozni siljevas	asfaltni kaman	željezno-rudna	ban-rudna	
Drnš	104								
Skradin	4.225		1164	315		162	75	7.404	
Knin	2.311		38	310	250	150		1.548	
Kistanje	1.210							760	
Obrovac	3.299	65	240	50			135	15	2.517
Paš	1.017		95						1.012
Sljenik	1.073		83						1.070
Bankovac	1.375		715						1.180
Šab	735								735
Šibrad	2.181		825	50					1.256
Tršćno	265								265
Tršć	1.809					257	190		1.442
Štiti	1.491		448			273	15		1.445
Štiti	2.144		325	870	150	571			1.988
Medveđa	330								330
Supetar	83								83
Yepreo	405					48			147
Čač	720		30			238			372
Štafiprad	980					150			830
Isotički	1.294			450					784
Metković	625					543			784
Vrlika	455		105	217					133
Vis	31								31
Bvar	164								164
Koče	19								19
Obrovnik	390			50			12		147
Šton	1.395					350			1.045
Orzd	341								341
Horozgovi	30						20		10
Buđa	512		120				80	54	128
Čavak	207								207
Korčula	215					50			82
<b>Ukupno</b>	<b>33.372</b>	<b>223</b>	<b>5348</b>	<b>2052</b>	<b>150</b>	<b>1441</b>	<b>525</b>	<b>101</b>	<b>20.362</b>

Sl. 9. Pregled samorova po rudama na području djelovanja Kr. Rudarskog satništva Split, koncem 1925.

materijala, koji je inventariziran već trideset godina. U obradi bi se najbolje snašao iskusan montangeolog i rudar, kojemu su bliski povijest, njemački jezik, osnove talijanskog i latinskog jezika, ili arhivist, koji je radio na rudarskoj problematici. Najkorisnije bi bilo timsko istraživanje.

Potrebno je bilo pregledati i presnimiti stručni dokumentacijski materijal koji se nalazi u stranim arhivima. To se poglavito odnosi na stariju hrvatsku rudarsku dokumentaciju iz Banske Ščavnice i na dio rudarske dokumentacije klagenfurtskog Berghauptmannschafta, odnosno C.-K. Rudarskog satništva, koja se odnosi na Dalmaciju i dio Istre, a koja je nakon propasti Austro-Ugarske predana državljednici Kraljevini SHS, konkretno ljubljanskom arhivu. Ovo sam doznao u Klagenfurtu zanimajući se

Ante Vidović i Ante Sigoreo Split  
 Split 20. 1926  
 Rudarskom Uredu Split

Podpisani potpisju tom Uredu da su kroz drugo polugodište 1925 na slobodnim rudarskim istraživanjima napisanim na svakoro imne radale kako slijedi:

Na ležajima asfalta na Banju kod Akrapa radili smo na stvaranju jama, ove sjetili i otvorili nove jame, tako isto na Bovicima i u Kamunici isto tako kod Štala starija za tu smo počeli stvaranjem novih jama u Ercegovicima (kod Livka) radnje još uvijek traje. Izvratim material smo postali kao uopće svim većim tvorničama asfalta, stoga smo sada vodimo pregovore gladi eksploatacije ove ruda što će ove biti prava dobit tom Uredu potpisju.

Na bauktove na Čotunici i na Bovicima smo isto radali na proviranju starih jama i otvorili nove nove.

*Ante Sigoreo*

Sl. 10. Izvješće rudarskih poduzetnika Ante Vidovića i Ante Sigoreo iz Splita o "samorovnim" istraživanjima asfalta i boksita na mosorskom području za II polugodište 1925.

za određenu rudarsku dokumentaciju iz Dalmacije. U razgovoru s ravnateljem Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu saznao sam da su o tome počeli razgovori sa Slovencima i da će im se uputiti zahtjev za povrat arhive. Ako je prije izgledalo svejedno (?!), gdje je stručna rudarska dokumentacija iz Hrvatske, to danas nesmiemo zanemariti, jer ono što nije pri ruci malo se rabi ili se uopće ne rabi, pogotovo ako još nije inventarizirano. Od strateškog bi interesa za gospodarstvo Hrvatsko bilo saznanje s kojim nalazištima ruda raspolazemo i koji je stupanj njihove istraženosti. Tamo gdje nedostaju relevantni podaci i stupanj procjene istraživanja je vrlo nizak. Potrebno je barem procijeniti kakvoću sirovine prema pojedinačnim uzorcima i izvesti temeljne prospekcijske rudarske radove (raskope, okna ili nekoliko istraživačkih bušotina), kako bi se procijenila isplativost daljih istraživanja. S takvim informacijama trebao bi raspolagati potencijalni rudarski poduzetnik, kako bi se mogao lakše odlučiti o ulaganju kapitala.

Poznavanje stupnja istraženosti i rizika trebali bi biti osnovica za oporezivanje rudarskog poduzetnika, jer tamo gdje su visoki rizici moraju postojati i znatne poreske olakšice. Potrebno je istaknuti da su u



prošlosti neki aktivni istraživači došli u vrlo tešku financijsku situaciju, pa im se zbog neplaćanja dažbina prijetilo ovrhom. Oni su bili prisiljeni moliti C.-K. Ministarstvo za javne radove u Beču (1908 - 1918) odpušt od zaostataka, ili sniženje zaostalih pristojbi za slobodna (zaštićena) istraživanja, kao na pr. dr. *Vicko Mihaljević*, advokat, a potom gradonačelnik Splita, i to 1909., a potom njegova supruga nasljednica 1910. U navedenom primjeru radilo se o znatnom ulaganju novca u istraživanje sirovina, uspjeh je izostao, a strast za istraživanje (3694 samorova), gajila je nadu za uspjeh. Financirajući rudarska istraživanja dr. Mihaljević pomogao je spoznati da se utvrdi gdje i u koju sirovinu ne ulagati, kako bi se izbjegao veliki rizik. Glede toga nameće se potreba financiranja rudarsko-geoloških istraživanja onih nalazišta o kojima ima vrlo malo podataka, ili ih nema. Time bi se održavala izvjesna istraživačka rudarska djelatnost. Moglo bi se pouzdanije odgovoriti s čime može raspolagati hrvatsko gospodarstvo u budućnosti. Tamo gdje je u manjem ili većem dijelu već obavljena eksploatacija neke rude, trebalo bi se ocijeniti koliko je rude izvađeno, kao i procijeniti koliko je još rude ostalo u ležištu. Osim toga valjalo bi spoznati (ne)isplativost obnavljanja eksploatacije, a po potrebi dodatnim rudarsko-geološkim istraživanjem smanjiti rizik financiranja u buduće rudarske djelatnosti.

Neke stare rudnike, koji su u prošlosti hrvatskog rudarstva imali veliko značenje, trebalo bi pripremiti za turističke svrhe i za edukaciju budućih geoloških i rudarskih inženjera i tehničara. Smatram da bi to mogao biti po jedan rudnik bakra, boksita, asfalta i ugljena.

Predlažem da se u sklopu neke državne institucije obnovi Rudarsko satništvo, ili glavarstvo (po uzoru na rudarska satništva u Austriji), ili da se utemelji državna Rudarsko-geološka uprava. Bez obzira kako bi se ta državna ustanova zvala, bitno je da afirmira rudarstvo i geologiju Hrvatske te da pomaže njenom gospodarstvu. Potrebno je imati na umu da su prije II. svjetskog rata na većem dijelu Hrvatske djelovala dva Rudarska glavarstva, prije toga satništva, u Zagrebu i Splitu. Za usporedbu, danas u Republici Austriji djeluje 6 Berghauptmannschaft-a (Rudarska satništva) i to u Beču, Salzburgu, Innsbrucku, Klagenfurtu, Grazu i Leobenu, koja ujedinjuju 1 - 3, a najčešće 2 austrijske regije. Rudarski i geološki službenici u rudarskim satništvima aktivni su istraživači i promatrači na području djelovanja svoga satništva, pa dobro poznaju rudno blago svoje regije. Djelatnost rudarskih satništva temelji se na rudarskom zakonu (Berggesetz, 1975), čija je osnova postavljena već 1854., a sažeto prikazana 1954. Rudarska satništva podložna su Ministarstvu gospodarstva u Beču. Dobivanje rudarskih ovlaštenja u Republici Austriji povezano je u tri faze. U prvoj se

fazi (Aufsuchungsphase) dobivaju dopuštenja (Bewilligung) za traženje rude, što se može poistovjetiti s prospekcijskom fazom istraživanja. U drugoj se fazi (Untersuchungsphase) istraživanja provode rovovima (Schürfen) u krugu promjera 425 m, što se godišnje plaća za bitumen 100 austrijskih šilinga i 14 šilinga godišnje po svakom samorovu (B e r g e s e t z, 1954) i na rovnom području poligonskog oblika. Treća je faza vezana za dopuštenje dobivanja (Gewinnungsbewilligung) eksploatacije rude u rudnim poljima. Za to se dobivaju rudničke i površinske mjere, njihovi dopunci, osredci ili pripadci, te rudna polja poligonskog oblika. Tu se za pravokutno rudno polje površine 48000 m<sup>2</sup>, prema usmenom priopćenju gosp. G. Schöna, ing. rud., godišnje plaća 3 000 šilinga.

*Predano:* 1996.07.03.

*Prilvačeno:* 1996.09.17.

#### LITERATURA

- A n o n i m u s (1882): C.K. Rudarsko satništvo Zagreb, kutija 98 za 1882. god. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
- A n o n i m u s, (1965): Sumarni inventar Kr. rudarski substitucionni sud u Radoboju 1784.-1853. Dokumentacijsko-informativni centar Arhiva Hrvatske u Zagrebu, 1. 40. 2., pp. 3, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
- A n o n i m u s (1966): Vodič Kr. Rudarski substitucionni sud u Radoboju (Samobor) 1784.-1853. Dokumentacijsko-informativni centar Arhiva Hrvatske u Zagrebu, 1.40.1., pp. 5, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
- A n o n i m u s (1967): Sumarni inventar Rudarsko glavarstvo u Zagrebu 1937.-1945. Dokumentacijsko-informativni centar Arhiva Hrvatske u Zagrebu, 1.174.2., pp. 9. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
- A n o n i m u s (1968): Vodič Kr. Rudarsko satništvo u Zagrebu 1859.-1936. Dokumentacijsko-informativni centar Arhiva Hrvatske u Zagrebu, 1. 174. 1., pp. 7. Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
- A n o n i m u s (?): Kraljevsko Rudarsko satništvo Split (1837.-1948) Povijesni arhiv Split.
- B e r g g e s e t z, (1954): 73. Bundesgesetz. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 16, 16.IV.1954, Wien.
- B e r g g e s e t z (1975): 259. Bundesgesetz. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 80, 13.V.1975, Wien.
- K.K. F i n a n z m i n i s t e r i u m (1859): Die Verhaltungs - Berichte der (K.K. Berghauptmannschaften über Verhältnisse und Ergebnisse des Österreichischen Bergbaues im Verwaltungsjahre, 1858 mit Übersichts - Tabellen der Hauptergebnisse in der Jahren 1856, 1857, 1858. Tabellen, Wien Kaiserl. Konigl. und Staatsdruckerei, p. 142-148, 414-422, 450-456, pp. 456 + VIII. (50).
- L u č i ć, J. (1979): Obrti i usluge u Dubrovniku. Institut za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, pp. 284, Zagreb.
- C.K. M i n i s t a r s t v o j a v n i h r a d o v a - D a l m a c i j e i P r i m o r j a, K.K. M i n i s t e r i u m f ü r o f f e n t l i c h e n A r b e i t e n - D a l m a t i a u n d K u s t e n l a n d (1908 - 1918): Kutija 11, Wien, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu.
- M o n t a n H a n d b u c h d e s O ( e ) s t e r r e i c h i s c h e n K a i s e r t h u m s K a i s e r t h u m s f ü r d a s J a h r (1857, 1861, 1863, 1864): XVIII/I (pp.456), XVIII/II (pp. 277), XX (pp.344), XX. (pp. ), XXI (pp. 320); Wien. Sve u Berghauptmannschaft-u Klagenfurt, osim za 1863. u biblioteci Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta u Zagrebu.
- M o n t a n H a n d b u c h d e s K a i s e r s t a t t e s "O e s t e r r e i c h" f ü r d a s J a h r (1867): XXII (pp. 360) Wien, Berghauptmannschaft Klagenfurt.
- O e s t e r r e i c h e s M o n t a n H a n d b u c h f ü r d a s J a h r



- (1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1913): 23 (pp. 258), 24(pp. 274), 25 (pp. 267), 26 (pp. 325), 27(pp. 338), 28(pp. 352), 29(pp. 356), 30(pp. 391), 31(pp. 401), Wien, Berghauptmannschaft, Klagenfurt.
- Podjelbena knjiga IV/179/ (1874): Podjeljivanje rudnog polja "Ivana" za smeđi ugljen 24.VIII.1874.god., C.K. Rudarsko satništvo Zagreb.
- Kr. Rudarsko satništvo Split (1926): Spisi br. 368/26, kutija 142. Povijesni arhiv u Splitu.
- Kr. Rudarsko satništvo Split (1931): Spis br. 625/931. kutija. Povijesni arhiv u Splitu.
- Šebečić, B. (1994): Rudarsko pravo nekad i sad u Hrvatskoj. *Rud.-geol.-naft. zb.*, 6, 141 - 150, Zagreb.
- Šebečić, B. (1995): Povijest istraživanja i eksploatacije bituminoznih i kerogenih nalazišta Hrvatske. *Rud.-geol.-naft. zb.*, 7, 97 - 130, Zagreb.
- Šebečić, B. (1996): Rudarski poduzetnici u Hrvatskoj od sredine XIX. do sredine XX. stoljeća. *Rud.-geol.-naft. zb.*, 8, Zagreb.
- Vozar, J., Boleražsky, V., Blazy, M. i Kazanska, M. (1964): Štatny Slovensky ustredny archiv v Bratislave. Slovenska archivna sprava, p. 157, pp. 294. Bratislava.